

УДК 378.637:376

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ

Людмила Джигун

*Технологічний університет Поділля
вул. Інститутська, 10, 29016 Хмельницький, Україна*

Розкрито психолого-педагогічні та соціальні проблеми професійної діяльності з дітьми, котрі мають функціональні обмеження. Розглянуто різноманітні форми організації спілкування у клубах, де є діти-інваліди.

Ключові слова: інвалідність, дитина-інвалід, реабілітація, спілкування, потреба, клуб.

Теперішній стан розвитку України характеризується досить негативною соціальною установкою щодо інвалідів, становище яких можна назвати соціальною ізоляцією. Її жорстокі грати формують маргінальний статус інвалідів та їхню психологічну депривацію, що є причиною хронічних станів самотності, замкненості, розлученості, пригніченості, байдужості. І якщо вирішення проблеми забезпечення необхідного матеріального достатку інвалідів, їхнього надійного соціального захисту на державному рівні може тривати не одне десятиліття, то є можливість допомогти інвалідам у подоланні негативних наслідків соціальної ізоляції.

Створення клубів спілкування для дітей та молоді, котрі мають функціональні обмеження, є в наш час справою особливо актуальною і важливою в рамках комплексного підходу до вирішення проблем інтеграції інвалідів у сучасне суспільство. Ця справа вирізняється серед соціальних запитів цілої групи населення, яка, не маючи достатньої матеріальної та соціальної підтримки держави, зважаючи на обмежені власні можливості, має нагальну потребу почувати себе людиною в цивілізованому суспільстві, тобто мати можливість культурного і духовного розвитку та самоствердження.

Клуби спілкування – одна з ефективних форм реалізації такої можливості.

Як і майбутній будинок, майбутній клуб виникає спочатку в уяві. Отож важливо якомога більше прояснити власні уявлення деяких базових понять – “клуб”, “спілкування”, “інвалід”. Поєднуючись у назві, вони становлять єдине ціле – якісно особливе утворення.

Клуб як специфічна форма об'єднання людей для спільної організації дозволяв виник доволі давно і користується великою популярністю. Клуби

класифікують за змістом діяльності та формою організації. Зокрема, за містом діяльності вирізняються клуби інтернаціональної дружби, ініціативні об'єднання краєзнавців, молодіжні клуби; художньо-творчі колективи; театральні, музичні, хореографічні, циркові, фольклорні та інші об'єднання художньої самодіяльності; клубні колективи природно-наукового напрямку; групи технічної творчості; самодіяльні колективи; спортивно-фізкультурно-оздоровчі клуби тощо.

Форма організації клубу залежить від багатьох чинників. Це, по-перше, мета, заради якої об'єдналися люди. По-друге, це тип діяльності, якою спільно займатимуться (навчальна, пошуково-дослідна, художньо-творча). За формою організації клубні колективи поділяються на гуртки, аматорські об'єднання та ініціативні клуби.

Важливу роль у діяльності клубів відіграє спілкування. В умовах клубу воно має неформальний характер. Такому спілкуванню притаманні вільна вибірковість, велика емоційна насиченість, особлива довіра, інтимність. В умовах такого спілкування людина зустрічається з людиною не як з членом тієї чи іншої організації, а як з особистістю.

Саме відчуття того, що в тебе є справжні товариші, друзі, в яких завжди можна знайти підтримку та взаєморозуміння, зумовлює почуття впевненості та оптимізму, почуття своєї потрібності й значущості. У цьому разі знижуються так звані "особисті напруження", яких так багато має інвалід. Зникає невизначеність. Людина отримує відповіді на запитання, що її цікавлять (інформаційно-пізнавальний аспект); затверджується або розчаровується у правдивості якоїсь думки, оцінки, судження (ціннісний аспект); задовольняє свої емоційні потреби і, передусім, потребу в емоції співпереживання (емоційний аспект); задовольняє потребу в спілкуванні з людьми, яких вона сама обрала, і від спілкування з якими отримує задоволення (гедоністичний аспект), входить у сферу колективного відпочинку і розваг (рекреаційний аспект).

Виділяють три головні функції спілкування: інформаційну, афективну, регулятивну. Спілкування в умовах клубу повинно бути культурним, таким, що стимулює розвиток особистості. Нормальний розвиток особистості передбачає можливість звужувати чи розширювати своє оточення, змінювати зміст спілкування, систему культурних контактів. За умов інвалідності обмеження цих можливостей спричиняє затримки розвитку особистості та формування негативної психологічної установки відчуження. Здебільшого, це те, з чим інвалід приходить до клубу. З огляду на це треба брати до уваги можливості й засоби виховання у відвідувача клубу потреби в культурному спілкуванні.

Діти та молодь з функціональними обмеженнями належать до соціальної групи населення з особливими потребами. Особливість потреб

інвалідів значною мірою визначається органічними порушеннями, що призводять до певного обмеження функціонування людини. Кожне з порушень (зору, слуху, опорно-рухового апарату, внаслідок ДЦП, розумові вади) по-своєму впливає на розвиток потреб, можливостей і здібностей людини. Кожне з органічних порушень має свій вплив на всі системи організму й організм в цілому, зокрема і на психічну сферу. Отож під час відбору контингенту відвідувачів клубу важливе значення має застосування принципу ретельного диференційованого підходу.

Органічне обмеження, передусім, обмежує особистість інваліда та його здатність до спілкування.

Велике значення в органічному поєднанні понять “клуб”, “спілкування”, “інвалід” має вивчення становища інвалідів у місцевому регіоні, оптимальним засобом якого може бути соціологічне дослідження, створення необхідного банку даних – основи для визначення можливості організації роботи з певною категорією інвалідів. Корисні особисті бесіди з майбутніми відвідувачами клубу, їхніми батьками, ознайомлення з результатами індивідуального аматорства – колекціями, фотороботами, картинами тощо. Особливо треба приділити увагу вивченню психічного стану та рівню розумового розвитку інваліда – чинникам, від яких значною мірою залежить можливість інвалідів для спілкування у клубі. Важливе значення має ретельне вивчення особливостей кожного конкретного органічного порушення за даними висновків медичної комісії, їх впливу на центральну нервову систему та психічну діяльність; консультації з лікарем щодо можливості інваліда відвідувати клуб спілкування. Багато органічних порушень супроводжуються періодичними загостреннями, психічними кризами, під час яких зростає ризик неконтрольованих актів поведінки, що може бути небезпечним як для самого інваліда, так і для оточуючих. Не завжди можна врахувати всі наслідки різноманітних взаємодій учасників клубного товариства та їхній вплив на нервову систему і психіку кожного. З огляду на це при майбутньому клубі необхідно передбачити кабінет медичного працівника. Зважаючи на контингент клубу, на кожного відвідувача заводиться певна документація, зокрема, паспортні дані інваліда, домашня адреса, телефон (домашній та робочий телефон батьків); дані про соціальне становище сім'ї інваліда; медичний діагноз із зазначенням основного характеру органічних порушень, їхнього впливу на психічну діяльність і рівень розумового розвитку інваліда, особливості емоційно-афективного аспекту поведінки; основні обмеження фізичної та психічної діяльності; інтереси, нахили, уподобання, практичні навички інваліда; результати спостережень керівника клубу (психолога) за поведінкою інваліда у процесі клубного спілкування; застосовані у процесі клубної діяльності методи психодіагностики, психокорекції та наслідки їх застосування.

Приміщення, де планується функціонування клубу, повинно бути достатньо просторим для вміщення значної кількості; мати санітарний вузол, справне електричне обладнання; укомплектовану медичну аптечку, засоби для гасіння пожежі.

Особливої уваги потребують психолого-педагогічні проблеми підготовки викладача вищої школи до професійної діяльності з дітьми, котрі мають функціональні обмеження.

Треба враховувати те, що ефективність роботи в клубі спілкування тісно пов'язана з вивченням інтересів кожного відвідувача. Бесіди, розмови, суперечки, дискусії, тематичні вечори, зустрічі з цікавими людьми, зустрічі зі спеціалістами, зокрема, медичними працівниками, юристами, психологами, представниками органів влади, священнослужителями, організація екскурсій і спортивних змагань з настільних видів, відвідування театрів, кіно, концертів, виставок, походи пам'ятними місцями, святкові вечори, розважальні молодіжні програми, вистави, вікторини – це далеко не повний перелік можливих проявів клубної творчості й ініціативи.

Клубна діяльність пов'язана з виявленням, розвитком, формуванням інтересів. Інтерес особистості визначається переважно одним з чотирьох типів мотивації:

- *пізнавальний* – орієнтований на пізнання (пізнати щось нове та поділитися з іншими своїми знаннями);
- *комунікативний* – орієнтований на бажання спілкуватися;
- *рекреативний* – орієнтований на намагання відпочити, підняти настрій, відчути приємні переживання;
- *творчий* – спрямований на естетичне освоєння світу, приєднання до прекрасного, можливість виявити свої творчі здібності.

Серед позитивних впливів клубу на особистість інваліда – важливість насиченості акцій клубу емоційними елементами, установки на створення емоційної атмосфери їх сприйняття. Дуже важливим і корисним є використання у клубній діяльності елементів театралізації, створення різноманітних ігрових ситуацій, масштабне застосування всіх видів і жанрів мистецтв – поезії, прози, кіно, театру, музики, образотворчих засобів, танцю. Про цілющу силу мистецтва, що не тільки емоційно розвиває інтелектуальну сферу людини і формує її естетичний смак, а й прилучає до світової та вітчизняної культури шляхом пізнання кращих творів музики, літератури, живопису, декоративно-прикладного мистецтва та мистецтва екрану (кіно, відео, телебачення), зазначається у багатьох сучасних дослідженнях.

У процесі функціонування клубу особливу увагу треба звертати на такі моменти:

- постійно визначати стан соціально-психологічного клімату в клубному колективі. Від нього значною мірою залежить

ефективність досягнення поставленої мети клубної діяльності, він має значний вплив на життєдіяльність клубного колективу в цілому. Соціально-психологічний стан формується на основі ділових стосунків, зумовлених спільною клубною діяльністю, з одного боку, та емоційно-особистісними взаєминами, з іншого. Емоційно-особистісні стосунки тут важливіші, оскільки клубна діяльність малорегламентована. Сприятливому соціально-психологічному клімату в клубі сприяють розвинута структура міжособистісних стосунків; вдоволеність учасників своїм становищем у колективі;

- всебічно стимулювати творчу активність учасників клубу у винаході нових, цікавих для них і корисних форм клубної діяльності;
- сприяти виникненню, розвитку, вдосконаленню і закріпленню клубних традицій, ритуалів;
- з урахуванням особливостей соціально-психологічної структури колективу клубу сприяти створенню внутрішньоклубної структури самокерування.

Організація клубної діяльності вимагає від організатора знань і досвіду, а також терпіння і великої любові до людини.

-
1. Воспитание увлечением: формирование и деятельность клубных объединений / Сост. В. Е. Триодин. М., 1987.
  2. Інвалід і суспільство: проблеми інтеграції. Наук.-метод. зб. К., 1995.
  3. Профілактика і терапія засобами мистецтва: Наук.-метод. посіб. К.
  4. Стрельцов Ю. А. Научно-методические основы культурно-просветительской работы. М., 1991.
  5. Стрельцов Ю. А. Общение в сфере свободного времени. М., 1988.
  6. Фрейд З. Основные психологические теории в психоанализе. М.; Л., 1923.
  7. Химинець О. В. Проблема формування самостійності, незалежності, стійкості у старшокласників // Психологія на перетині тисячоліть. 1999. Т. 3.
  8. Хьелл Л., Зиглер Д. Теория личности. С. Пб., 1998.

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEMS
OF ACCOMODATING THE CHILDREN WITH FUNCTIONAL
RETARDATION**

Liudmyla Dzhyhun

*Technology University of Podillia
Instituts'ka Str., 10, UA-29016 Khmel'nits'ky, Ukraine*

The article outlines the psychological, pedagogical and societal issues of competent accomodating the children with functional retardation. It reveals variable activities in the special clubs for disabled children.

Key words: disability, disabled person, rehabilitation, communication, need, clubs.

Стаття надійшла до редколегії 16.03.2004
Прийнята до друку 04.11.2004